

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο
Πέμπτη, 13 Νοεμβρίου 2008
Μελίνα Ταμιωλάκη
etamiolaki@upatras.gr

ΘΕΜΑ:

«Οι αρχαίοι ιστορικοί ως αντικείμενο λογοτεχνικής και ιστορικής έρευνας. Μεθοδολογία και ερευνητικά εργαλεία μιας διεπιστημονικής προσέγγισης»

Παρουσίαση

Το μάθημα έχει σκοπό να εξοικειώσει τους φοιτητές με τα εργαλεία της ιστοριογραφικής και ιστορικής έρευνας. Γι' αυτό το σκοπό, η ανάγνωση και επεξεργασία επιστημονικών άρθρων είναι χρήσιμη. Στο e-class διατίθενται ορισμένα άρθρα, των οποίων την γενική ιδέα καλό θα ήταν να γνωρίζουν οι φοιτητές πριν από το σεμινάριο (η ανάγνωση του γερμανικού άρθρου είναι προαιρετική, αλλά η άριστη γνώση τουλάχιστον της αγγλικής γλώσσας είναι απαραίτητη για την διεξαγωγή μεταπτυχιακής έρευνας). Αυτά τα άρθρα, καθώς και άλλα, τα οποία θα προταθούν κατά την διάρκεια του μαθήματος, μπορούν οι φοιτητές να τα διαβάσουν μόνοι τους πιο διεξοδικά κατά την διάρκεια του εξαμήνου.

Τα κείμενα που διατίθενται στο e-class είναι τα παρακάτω:

Cobet, J., "Wann wurde Herodotos Darstellung der Perserkriege publiziert?", *Hermes* 105 (1977), 2-27.

Dover, K. J., «Thucydides 'As History' and 'As Literature' », *H & T* 22 (1983), 54-63.

Evans, J. A. S., "Herodotus' Publication Date", *Athenaeum* 57 (1979), 145-149.

Fornara, C. W., "Evidence for the Date of Herodotus' Publication", *JHS* 91 (1971), 25-34.

Fornara, C. W., "Herodotus' Knowledge of the Archidamian War", *Hermes* 109 (1981), 149-156.

Raaflaub, K. A., "Between a Rock and a Hard Place: Reflections on the Role of Ancient History in a Modern University", *CJ* 98/4 (2003), 415-431.

Επίσης, την ημέρα του σεμιναρίου θα διανεμηθούν φωτοτυπίες με πληροφορίες για βασικά θέματα της επιγραφικής έρευνας. Δεδομένου όμως ότι θα υπάρξει ειδικό σεμινάριο για την επιγραφική και την παλαιογραφία, εμείς θα εστιάσουμε στο πώς η επιγραφική συμπληρώνει, φωτίζει, ακόμα και ανατρέπει, τα κείμενα των ιστορικών.

Εξετάσεις: Οι φοιτητές δεν καλούνται να απομνημονεύσουν τα όσα θα ειπωθούν στο σεμινάριο, παρόλο που θα βοηθούσε ιδιαίτερα να γνωρίζουν απ' έξω τα βασικά εγχειρίδια της ιστοριογραφικής και ιστορικής έρευνας (σημειώνονται με αστερίσκο). Θα τα μάθουν εύκολα όμως στην πορεία, αν τα χρησιμοποιήσουν. Η ερώτηση που θα μπει στις εξετάσεις θα είναι πρακτικής φύσης : θα δοθεί ένα ερευνητικό ζήτημα και θα ζητηθεί η εφαρμογή της θεωρίας, να περιγραφούν δηλαδή τα βήματα που πρέπει να γίνουν και τα εργαλεία που θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν, προκειμένου να διεξαχθεί η έρευνα.

Σχεδιάγραμμα σεμιναρίου

1. Η ιδιαιτερότητα της μελέτης της αρχαίας ιστοριογραφίας: μια έρευνα μεταξύ λογοτεχνικής και ιστορικής ανάλυσης.

Βλ. σχετικά, άρθρα Dover και Raaflaub (e-class).

α) Η διπλή κατεύθυνση της ιστοριογραφικής έρευνας: πώς το ιστορικό πλαίσιο καθορίζει, επηρεάζει την σκέψη των ιστορικών και πώς οι πληροφορίες των ιστορικών δημιουργούν/κατασκευάζουν την ιστορία.

β) Ερώτημα: κατά πόσον τα κείμενα των ιστορικών είναι αξιόπιστες πηγές; Μπορεί να υπάρξει «αντικειμενική» ιστορική αφήγηση; Απαραίτητη προϋπόθεση για την μελέτη της αρχαίας ιστοριογραφίας είναι η ανίχνευση τυχόν προκαταλήψεων των ιστορικών, που μπορεί να αποτελέσουν εμπόδια μιας αντικειμενικής αφήγησης. Οι προκαταλήψεις αυτές άλλοτε είναι πολύ προφανείς, άλλοτε λιγότερο. Αυτό που καθιστά ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα την μελέτη της αρχαίας ιστοριογραφίας είναι ακριβώς η αναζήτηση των βαθύτερων προθέσεων των ιστορικών, όταν έγραφαν τα κείμενά τους, και η σχέση που ήθελαν να καλλιεργήσουν με το κοινό τους. Για την έρευνα αυτών των προθέσεων μας βοηθούν από την μια πλευρά η σύγκριση με άλλες πηγές (ιστορικές ή άλλες) και από την άλλη η μελέτη των αφηγηματικών τεχνικών, που φωτίζουν πολλές φορές με αποκαλυπτικό τρόπο τις προθέσεις των ιστορικών (αναλυτικά για αυτά τα εργαλεία, βλ. παρακάτω).

2. Σύγχρονες τάσεις στην αρχαία ελληνική ιστοριογραφία (παραδείγματα από τους βασικούς ιστορικούς της κλασικής εποχής, Ηρόδοτο, Θουκυδίδη και Ξενοφώντα)

Το πιο πρόσφατο συλλογικό έργο για την αρχαία ιστοριογραφία είναι αυτό του *J. Marincola (εκδ.), *A Companion to Greek and Roman Historiography*, Oxford, Blackwell 2007. Του ιδίου επίσης, το έργο *Authority and Tradition in Ancient Historiography*, Cambridge 1997, καλύπτει όλη την αρχαία ιστοριογραφία (ελληνική και ρωμαϊκή). Βλ. επίσης, ειδικά για την ελληνική ιστοριογραφία, του ιδίου, *Greek Historians, Greece and Rome. New Surveys in the Classics*, Oxford 2001.

Κατά τα άλλα, σε ό,τι αφορά στους 3 βασικούς ιστορικούς της κλασικής εποχής, είναι σημαντικό να έχετε υπόψη σας τα παρακάτω:

α) Ηρόδοτος.

Σημαντικότεροι άξονες της Ηροδότειας έρευνας:

- Βασική μελέτη, από την οποία πρέπει να ξεκινάει κάθε μελετητής του Ηροδότου είναι αυτή του *F. Jacoby, «Herodotos», στο Kroll, W. (εκδ.), *Paulys RE Suppl. Band II*, 1913, col.205-520. Η μελέτη του Jacoby άνοιξε μια συζήτηση για το θέμα

της γένεσης και σύνθεσης των Ιστοριών του Ηροδότου. Η σημαντικότερη αντίδραση στις απόψεις του Jacoby για την σταδιακή γένεση του έργου του Ηροδότου, προήλθε από τον *M. Pohlenz, *Herodot, der erste Geschichtsschreiber des Abendlandes*, Leipzig 1937, ο οποίος υποστήριξε την ενότητα του έργου. Για μία συνδυαστική θέση, βλ. Fornara, C.W., *Herodotus. An Interpretative Essay*, Oxford 1971.

- Μελέτες για το θέμα της ετερότητας, της πολωτικής αντίθεσης. Τομή στις ηροδότειες σπουδές αποτέλεσε το έργο του *F. Hartog, *Le Miroir d'Hérodote*, Paris 1980, (πρώτη έκδοση, επανεκδ. 1991, 2001). Παρά τις «βίαιες» αντιδράσεις που προκάλεσε (βλ. πχ την κριτική του Pritchett, W. K., *The Liar School of Herodotus*, Amsterdam 1993), το μοντέλο που πρότεινε ο Hartog συνεχίζει να είναι γόνιμο και στην ουσία έχουν προταθεί μόνο αποχρώσεις στην θεωρία του, αλλά όχι ανατροπή της. Βλ. πχ, το άρθρο του C. Pelling, “East is East and West is West- Or Are They? National Stereotypes in Herodotus’ Histories”, *Histos* 1, 1997 (<http://www.dur.ac.uk/Classics/histos/1997/pelling.html>)

- Μελέτες για την προφορικότητα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και για το πώς αυτό το χαρακτηριστικό επηρέασε την γένεση και την εξέλιξη της ιστοριογραφίας. Έργο αναφοράς για την προφορικότητα στην αρχαία Ελλάδα αποτελεί το βιβλίο της *R. Thomas, *Oral Tradition and Written Record in Classical Athens*, Cambridge 1989. Επίσης, βλ. της ίδιας, *Orality and Literacy in Ancient Greece*, Cambridge 1992. Σχετικά με τον Ηρόδοτο, ο τόμος του *N. Luraghi (εκδ.), *The Historian’s Craft in the Age of Herodotus*, Oxford 2001, ερευνά ακριβώς την σχέση της γένεσης της ιστορίας με την προφορικότητα και αξιοποιεί επίσης τα πορίσματα της ανθρωπολογικής έρευνας.

- Το ιστορικό πλαίσιο του Ηροδότου. Έργο αναφοράς είναι αυτό της *R. Thomas, *Herodotus in Context: Ethnography, Science and the Art of Persuasion*, Cambridge 2001. Όλοι οι συλλογικοί τόμοι, που εκδόθηκαν πρόσφατα για τον Ηρόδοτο, λαμβάνουν υπόψη τους την έρευνα του ιστορικού πλαισίου, στο οποίο γεννήθηκε το έργο του. *E. Bakker, I. de Jong, H. van Wees (εκδ.), *Brill’s Companion to Herodotus*, Leiden-Brill 2002, *P. Derow- R. Parker (εκδ.), *Herodotus and His World. Essays from a Conference in Memory of G. Forrest*, Oxford 2003, *J. Marincola- C. Dewald (εκδ.), *The Cambridge Companion to Herodotus*, Cambridge 2006.

β) Θουκυδίδης.

Σε αντίθεση με τον Ηρόδοτο, για τον οποίο από το 2000 εκδόθηκαν 5 συλλογικοί τόμοι, ο Θουκυδίδης δεν έτυχε παρόμοιας προσοχής τα τελευταία χρόνια. Μόνο πρόσφατα, βλ. *A. Rengakos- A. Tsakmakis (εκδ.), *Brill’s Companion to Thucydides*, Leiden 2006.

- Η πιο σύγχρονη τάση στην θουκυδίδεια έρευνα είναι αυτή της μελέτης των αφηγηματικών τεχνικών στο έργο του Θουκυδίδη. Εξαιρετικά ενδιαφέρον και κατατοπιστικό είναι το άρθρο του S. Hornblower, “Narratology and Narrative Technique in Thucydides”, S. Hornblower (εκδ.), *Greek Historiography*, Oxford 1994, σελ. 131-166. Επίσης, το βιβλίο του T. Rood, *Thucydides. Narrative and Explanation*, Oxford 1998, αποτελεί την πρώτη απόπειρα εφαρμογής των αφηγηματικών θεωριών στο έργο του Θουκυδίδη. Βλ. επίσης πιο πρόσφατα, C. Dewald, *Thucydides’ War Narrative. A Structural Study*, Berkeley 2005.

- Σε εξέλιξη: Γλωσσολογικός Σχολιασμός των Δημηγοριών του Θουκυδίδη (ερευνητικό πρόγραμμα του Παν/μίου Κύπρου, χρηματοδοτούμενο από το Ίδρυμα Λεβέντη, υπό την επίβλεψη του καθηγητή Αντώνη Τσακμάκη, 2009-2012).

γ) Ξενοφών.

Το ερώτημα που τίθεται για το έργο του Ξενοφώντα, το οποίο είναι πολυσχιδές, είναι το εξής: μπορεί να διαχωριστεί η ιστορική του σκέψη, όπως αυτή αποτυπώνεται στα αυστηρώς ιστορικά έργα του, όπως τα *Ελληνικά* και η *Ανάβαση*, από τις ευρύτερες θεωρητικές αναζητήσεις του, όπως αυτές εκφράζονται στην *Κύρου Παιδεία*, τον *Ιέρωνα* και τις άλλες πραγματείες (*Κυνηγετικός*, *Ιππαρχικός*, *Περί Ιππικής*, *Λακεδαιμονίων Πολιτεία*), ή ακόμα και από την φιλοσοφική σκέψη του, όπως αυτή έχει διασωθεί στα έργα του, που ονομάζονται «Σωκρατικά» (*Απομνημονεύματα*, *Οικονομικός*, *Συμπόσιο*, *Απολογία Σωκράτους*);

Η σύγχρονη έρευνα για τον Ξενοφώντα, η οποία έχει γνωρίσει μεγάλη ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια (Liverpool 1999: Πρώτο Διεθνές Συνέδριο Ξενοφώντειων Σπουδών, Liverpool 2009: Δεύτερο Συνέδριο Ξενοφώντειων Σπουδών, υπό προετοιμασία) έχει δύο στόχους:

-πρώτον, αυτό που συχνά ονομάζεται «αποκατάσταση» του Ξενοφώντα, δηλαδή την παραδοχή ότι το έργο του Ξενοφώντα είναι περίπλοκο, αξίζει ιδιαίτερης προσοχής και ανάλυσης και δεν πρέπει να υποτιμάται, επειδή τυχαίνει να έχει προκάτοχο τον Θουκυδίδη.

Χαρακτηριστικός εκπρόσωπος της «παλαιάς» σχολής είναι ο B. G. Niebuhr, ο οποίος στην μελέτη του «Über Xenophons *Hellenika* (mit einer Nachschrift)», Niebuhr, B. G. (εκδ.), *Kleine historische und philologische Schriften*, Bonn 1826-1828, σελ. 464-482, αμφισβητεί την αξία του Ξενοφώντα. Βλ. επίσης, E. M. Soulis, *Xenophon and Thucydides*, Athens 1972. Αντίθετα, σημαντικές μελέτες, που έχουν συμβάλει αποφασιστικά στην ανάδειξη της σκέψης του Ξενοφώντα, είναι οι παρακάτω: Dillery, J., *Xenophon and the History of His Times*, London 1995, Gray, V., *The Character of Xenophon's Hellenica*, London 1989, Riedinger, J.-Cl., *Etudes sur les Helléniques. Xénophon et l'histoire*, Paris 1991, Tuplin, C., *The Failings of Empire. A Reading of Xenophon Hellenica II.3.11-VII.5.27*, Stuttgart 1993.

Επίσης, τομή στις ξενοφώντειες σπουδές έκανε το έργο του L. Strauss: *On Tyranny*, N. York 1948, *Xenophon's Socratic Discourse. An Interpretation of the Oeconomicus*, N. York-London 1970, *Xenophon's Socrates*, London 1972. Η επίδραση του Strauss φάνηκε άμεσα, βλ. Higgins, W., *Xenophon the Athenian. The Problem of the Individual and Society of the Polis*, Albany 1977. Σήμερα, η θεωρία του συνεχίζει να έχει απήχηση, αλλά με αποχρώσεις (νεοστρωσσιανισμός).

- δεύτερον, την έμφαση στο ότι η σκέψη του Ξενοφώντα είναι ενιαία και ότι αυτό που αξίζει να μελετηθεί ο ρόλος και η λειτουργία ιδεών, που διατρέχουν το σύνολο του έργου του, είτε πρόκειται για τα ιστορικά, είτε για τα πολιτικά είτε για τα φιλοσοφικά κείμενά του. Αυτός ο άξονας ανάλυσης έχει γίνει πρόσφατα αντικείμενο επεξεργασίας στην Γαλλία: V. Azoulay, *Xénophon et les grâces du pouvoir. De la charis au charisme*, Paris 2004, P. Pontier, *Ordre et trouble chez Platon et Xénophon*, Paris 2006. Σε αυτό το πλαίσιο κινήθηκε και η δική μας έρευνα, M. Tamiolaki, *Liberté et esclavage chez les historiens grecs classiques. Etude sur le discours historique et politique d'Hérodote, Thucydide et Xénophon*, Paris (υπό δημοσίευση 2009).

Όλες οι τάσεις της ξενοφώντειας έρευνας υπάρχουν στον συλλογικό τόμο του *C. Tuplin (εκδ.), *Xenophon and his World, Hist. Einz 172*, 2004 (Μελέτες από το Συνέδριο του Liverpool 1999).

3. Παράλληλες πηγές για την μελέτη της αρχαίας ελληνικής ιστοριογραφίας

Περιορισμός δεν υπάρχει στην χρήση παράλληλων πηγών για την μελέτη της αρχαίας ελληνικής ιστοριογραφίας.

-Κατ' αρχάς εξετάζουμε τις παράλληλες ιστορικές πηγές. Βασικό εγχειρίδιο μελέτης για τους αρχαίους ιστορικούς είναι το κλασικό έργο του F. Jacoby, *Die Fragmente der griechischen Historiker (FGrHist)*, 15 vols., Berlin 1923-1930, Leipzig 1940-1959. Πριν από τον Jacoby, βλ. Müller, C., *Fragmenta Historicorum graecorum (FHG)*, 5 vols., Paris 1841-1870. Η ολοκλήρωση του έργου του Jacoby εμποδίστηκε από τον θάνατό του. Συνεπώς, η έκδοση των αποσπασμάτων των αρχαίων ιστορικών συνεχίζεται έως σήμερα. Για τις έρευνες αυτές, βλ. την βιβλιοκρισία του J. Marincola για το βιβλίο του P. Bonnechère, *Die Fragmente der griechischen Historiker, Indexes of Patrs I, II, III. Indexes of Ancient Authors*, Leiden 1999, στο *BMCR* (<http://ccat.sas.upenn.edu/bmcr/2000/2000-01-09.html>).

-Στην συνέχεια, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι επιγραφές της περιόδου, στην οποία γράφουν οι ιστορικοί (βλ. φωτοτυπίες για τις βασικά corpora των επιγραφών). Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι πολύ πρόσφατα μεταφράστηκε στα ελληνικά ένα βασικό εγχειρίδιο επιγραφικής: M. Guarducci, *Η ελληνική επιγραφική. Από τις απαρχές ως την ύστερη ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο* (μετάφραση: Κ. Κουρεμένος, Εποπτεία/Βιβλιογραφική ενημέρωση: Σ. Ανεζίρη, Χ. Κριτζάς, Κ. Μπουραζέλης), Αθήνα 2008, από το οποίο πρέπει να ξεκινάει κάθε ενδιαφερόμενος για την αρχαία ελληνική επιγραφική.

-Όλες οι λογοτεχνικές πηγές μπορούν να συμπληρώσουν τα έργα των ιστορικών, είτε σύγχρονες (όπως το δράμα, οι ρητορικοί λόγοι, οι φιλοσοφικοί διάλογοι κλπ), είτε μεταγενέστερες, όπως οι πραγματείες του Πλουτάρχου και του Διονύσιου Αλικαρνασσεώς για τον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη αντίστοιχα. Η δυσκολία σε αυτές στις περιπτώσεις είναι να διακρίνουμε ποια πηγή είναι η πιο αξιόπιστη. Σε κάθε περίπτωση όμως, όλες οι πληροφορίες συμβάλλουν στην κατανόηση του ευρύτερου ιστορικού πλαισίου, στο οποίο γεννήθηκαν τα έργα των ιστορικών, καθώς και στην συνειδητοποίηση του διαλόγου που άρχισε να καλλιεργείται ανάμεσα στο νεότερο «είδος» (genre) της ιστορίας και στα άλλα είδη, παλαιότερα ή επίσης υπό δημιουργία.

4. Παραδείγματα επιστημονικού διαλόγου

α) Η επιγραφική και τα έργα των ιστορικών. Βασικό βιβλίο για την σχέση των ιστορικών με την επιγραφική είναι αυτό του *A. Chaniotis, *Historie und Historiker in den griechischen Inschriften. Epigrafische Beiträge zur griechischen Historiographie*, Stuttgart 1988.

Εμείς θα εξετάσουμε τις εξής περιπτώσεις:

-Την επίμαχη επιγραφή IG II² 10 για τα προνόμια που δόθηκαν σε αυτούς που πολέμησαν για την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 404 π.Χ. Τα βασικά προβλήματα της έρευνας και η σχέση με τα ιστορικά κείμενα (σε αυτή την περίπτωση, τα *Ελληνικά* του Ξενοφώντα και την *Αθηναίων Πολιτεία* του Αριστοτέλη).

β) Θα παρακολουθήσουμε ένα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα διάλογο για την χρονολόγηση του έργου του Ηροδότου, ένα θέμα που είναι πάντα ανοιχτό. Θα αναλυθούν τα επιχειρήματα των άρθρων των Evans, Cobet Fornara, που υπάρχουν στο e-class. Θα προσπαθήσουμε να δείξουμε την διπλή κατεύθυνση της μελέτης της αρχαίας ιστοριογραφίας, για την οποία μιλήσαμε στην αρχή.